

کتابخانه اجتماعی و فهرست اجتماعی

علیرضا نوروزی

دکتر، دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشیار. رایانامه: Noruzi@ut.ac.ir

چکیده

اصطلاح کتابخانه اجتماعی، مفهوم نوینی است که پس از ظهور وب دو و شبکه‌های اجتماعی مطرح شد. هدف از این پژوهش، معرفی و تعریف کتابخانه اجتماعی (کتابخانه دو به علاوه شبکه‌های اجتماعی) و فهرست اجتماعی (فهرست دو به علاوه شبکه‌های اجتماعی) و تعیین میزان به کارگیری قابلیت‌های فهرست اجتماعی در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی است. این پژوهش کاربردی به روش اسنادی کتابخانه‌ای انجام شده است.

این پژوهش درصدد است تا به این پرسش پاسخ دهد که «آیا نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی دارای قابلیت فهرست اجتماعی هستند؟». بررسی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی نشان داد که فاقد قابلیت‌های فهرست اجتماعی هستند. در نتیجه، مقاله حاضر بیشتر به صورت نظری و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت موجود است تا شاید طراحان نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی در نسخه جدید نرم‌افزار خود از این پیشنهادها استفاده نمایند. پیشنهاد می‌شود که نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای از قابلیت‌ها و قدرت شبکه‌های اجتماعی و کتابخانه دو در طراحی نرم‌افزار کتابخانه استفاده نمایند.

کلیدواژه‌ها: فهرست نویسی اجتماعی، فهرستگاه، فهرست اجتماعی، وب ۲، کتابخانه ۲، کتابخانه اجتماعی

مقدمه و بیان مسئله

اصطلاح «اجتماعی» امروزه معنایش خیلی گسترده‌تر از آن است که فردی یک پست (پیام) یا توییت^۱ روی شبکه اجتماعی (مانند: فیس‌بوک، تویتر، و ...) بگذارد. در ابتدای بحث، لازم است برخی مفاهیم اساسی در این نوشته تعریف و تشریح شوند. نخستین اصطلاح «کتابخانه اجتماعی»^۲ است و در نوشته حاضر بر کتابخانه‌ای دلالت دارد که از فناوری‌های وب ۲، شبکه‌های اجتماعی و کاربران برای غنی‌سازی اطلاعات استفاده می‌نماید. قابل یادآوری است که اصطلاح «کتابخانه اجتماعی» در قرن هجدهم و نوزدهم به معنای کتابخانه عمومی مشارکتی به کار می‌رفته است (نوروزی، ۱۳۹۳).

کتابخانه اجتماعی، کتابخانه‌ای است که محتوای آن دوسویه است، یعنی هم کتابداران و هم کاربران در گردآوری، تولید و سازمان‌دهی اطلاعات و دانش نقش دارند؛ و چارچوبی برای مدیریت مجموعه کتابخانه و بهبود آن از طریق افزایش اطلاعات دقیق و ارزیابی شده^۳ توسط افراد بالادست^۴ (کتابداران) با اطلاعات اجتماعی زیردست‌ها^۵ (کاربران) فراهم می‌نماید. کتابخانه اجتماعی، نمونه‌ای از یک شبکه دانشی اجتماعی^۶ است. در واقع،

1. Tweet 2. Social library 3. Vetted information 4. Top-down 5. Bottom-up 6. Social knowledge network

اجتماع یا گروهی در مجاورت یک حوزه موضوعی و دانشی خاص به وجود می‌آورد و اطلاعات زمینه‌ای^۱ به دست آمده از طریق «خرد جمعی»^۲ را بدان اضافه می‌نماید. این مسئله به ویژه در کتابخانه‌های تخصصی حائز اهمیت خاصی است. شبکه دانشی اجتماعی، یک محیط مجازی و اینترنتی است که محتویات یا منابع اطلاعاتی هسته در زمینه یک موضوع خاص توسط متخصصان گردآوری، سازمان‌دهی و دسترس‌پذیر می‌شود. آنگاه خرد جمعی، تجربه و دانش کاربران نیز به واسطه فناوری‌های وب ۲ و شبکه‌های اجتماعی بدان افزوده می‌شود.

کتابخانه اجتماعی، در حقیقت، فناوری‌های وب دو، کتابخانه دو و شبکه‌های اجتماعی را به کار می‌گیرد؛ کتابخانه‌های سنتی را از طریق به کارگیری مشارکت کاربران پیش می‌برد؛ و یک فضای اجتماعی تعاملی از کاربران ایجاد می‌کند. کتابخانه دو و کتابخانه اجتماعی هر دو مفاهیم نسبتاً جدیدی هستند که دیدگاه و تفکرات متخصصان علوم اطلاعات و دانش‌شناسی را نشان می‌دهد. پژوهشی که در سال ۲۰۱۴ توسط گروه فرانسویس و تیلور^۳ انجام شد، نشان داد که ۸۸ درصد کتابداران بر این باورند که در آینده رسانه‌های اجتماعی در کتابخانه‌ها، خیلی مهم و قابل توجه خواهند بود؛ و فرصت‌های خوبی در اختیار کتابخانه‌ها قرار می‌دهند.

دومین اصطلاح مهم در این نوشته «فهرست کتابخانه‌ای اجتماعی»^۴ است؛ و منظور فهرستی است که امکان برچسب‌گذاری^۵، ستاره‌دهی^۶، و نقد^۷ آثار موجود در فهرست عمومی برخط^۸ کتابخانه را فراهم می‌نماید؛ و قابلیت‌های وب ۲ و شبکه‌های اجتماعی را در فهرست به کار می‌گیرد. لازمه یک فهرست کتابخانه‌ای اجتماعی، داشتن نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی است. به طوری که نرم‌افزار کتابخانه‌ای امکان اختصاص دادن یک صفحه شخصی به هر کاربر را فراهم نماید تا کاربر بتواند منابع اطلاعاتی موجود در فهرست کتابخانه را مطالعه، نقد، ستاره‌گذاری یا برچسب‌گذاری نماید و آن را با دوستان خود به اشتراک بگذارد. در واقع، این فهرست‌ها امکان شخصی‌سازی^۹ دارند. علاوه بر این، فهرست اجتماعی این امکان را دارد که منابع اطلاعاتی مناسب و مرتبط را به کاربران مناسب پیشنهاد نماید؛ و کاربران با علائق موضوعی مشابه را شناسایی و به همدیگر معرفی نماید. این فهرست همچنین می‌تواند منابع محبوب^{۱۰}، پرستفاده^{۱۱} و پربارگیری^{۱۲} شده را نیز معرفی نماید. برای نمونه، می‌توان «کتابخانه آن آربر دیستریکت»^{۱۳}، «کتابخانه دارینت»^{۱۴}، «کتابخانه عمومی اوکویل»^{۱۵} و سایر کتابخانه‌های عمومی که فهرست

^۱. Contextual information

^۲. Social wisdom / Wisdom of community

^۳. Taylor & Francis Group

^۴. Social library catalog

^۵. Tag / tagging

^۶. Rate

^۷. Review

^۸. Online Public Access Catalog (OPAC)

^۹. Personalization

^{۱۰}. Favorite

^{۱۱}. Use

^{۱۲}. Download

^{۱۳}. Ann Arbor District Library: www.aadl.org/catalog

^{۱۴}. Darien Library: www.darienlibrary.org/catalog

^{۱۵}. Oakville Public Library: <https://opl.bibliocommons.com>

آن‌ها در محیط نرم‌افزاری «Bibliocommons.com» و در وبگاه آن قرار دارند (مانند: کتابخانه عمومی نیویورک^۱، کلگری^۲، شیکاگو^۳، ...) را نام برد که قابلیت‌های فهرست اجتماعی و برجسب‌گذاری اجتماعی را در فهرست کتابخانه به کار گرفته‌اند.

«فهرست‌نویسی اجتماعی»^۴ و فهرستگاه‌های اجتماعی (وبگاه‌های ارائه دهنده خدمات فهرست اجتماعی مانند: LibraryThing.com) به اعضاء و کاربران اجازه می‌دهند که سياهه منابع اطلاعاتی و کتاب‌های خود را به اشتراک بگذارند، نقد و نظر خود را بر منابع موجود در فهرستگاه بنویسند؛ و همچنین به برجسب‌گذاری یا طبقه‌بندی منابعی که قبلاً فهرست شده‌اند پردازند (اسپتری^۵، ۲۰۰۹). در واقع، فهرستگاه‌های اجتماعی نوعی فهرست اشتراکی، کاربرمحور کاربرمحور و تعاملی هستند.

سومین اصطلاح مهم در این نوشتار، «کتابدار اجتماعی»^۶ است. کتابدار اجتماعی جایگاه ویژه‌ای در شبکه «اینترنت» (اینترنت چیزها^۷) (شبکه به هم پیوسته از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، ماشین‌ها، و ابزارهای متنوع اطلاعاتی مبتنی بر زیرساخت‌های اینترنت) دارد؛ آنجا که کتابدار بایستی به عنوان مشاور و متصدی امور اطلاعات، مربی و آموزش دهنده، فیلترکننده اطلاعات درست از نادرست، و چراغ راهنمای کاربران انجام وظیفه و خدمت نماید. در این محیط پیچیده «اینترنت چیزها» کتابدار با یک فضای پیچیده، پویا، و سرشار از نیازها و خواسته‌های اطلاعاتی سروکار دارد.

این پژوهش درصدد است تا به این پرسش پاسخ دهد که «آیا نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی قابلیت‌های فهرست اجتماعی را دارند؟». اما بررسی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی از نقطه‌نظر قابلیت‌های فهرست ۲/۰ و فهرست اجتماعی نشان داد که نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای در کشور ما فاقد اغلب قابلیت‌های فهرست‌های اجتماعی هستند. مطالعه انجام شده توسط لطفی بخشایش (۱۳۹۲) نیز نشان داده است که نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی فاقد قابلیت‌های رده‌بندی اجتماعی و فاکسونومی هستند. در نتیجه، مطالعه حاضر بیشتر به صورت نظری و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت موجود است تا شاید طراحان نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی در نسخه جدید نرم‌افزار خود از این پیشنهادها استفاده نمایند.

روش پژوهش و جامعه مورد مطالعه

با توجه به اینکه آنچه تاکنون در مورد وب ۲، کتابخانه ۲، کتابخانه اجتماعی و فهرست اجتماعی منتشر شده است، اغلب به زبان انگلیسی و بیشتر حالت نظری و اظهارنظر شخصی است. در نتیجه، مطالعه و پژوهش نظری و عملی روی ویژگی‌ها و کاربردهای فناوری‌های نسل وب ۲، شبکه‌های اجتماعی و کتابخانه‌های اجتماعی در کتابخانه‌های ایرانی

¹. New York Public Library: <https://nypl.bibliocommons.com>

². Calgary Public Library: <https://calgary.bibliocommons.com>

³. Chicago Public Library: <https://chipublib.bibliocommons.com>

⁴. Social cataloging

⁵. Spiteri

⁶. Social librarian

⁷. Internet of Things (IoT)

ضروری است. بنابراین، پژوهش حاضر به روش توصیفی و پیمایشی، نرم‌افزارهای کتابخانه‌های ایرانی را مورد مطالعه قرار داد.

کتابخانه ۲ و کتابخانه اجتماعی

تغییرهای ساختاری و محتوایی وب الزاماتی را برای کتابداران و اطلاع‌رسانان به وجود آورده است. یکی از خدماتی که در وب ۱ (نسل اول وب) توسط کتابخانه‌ها و کتابداران پذیرفته شده بود، «فهرست عمومی برخط کتابخانه» بود که یک خدمت یک‌سویه بود و کاربران هیچ نقشی در سازمان‌دهی دانش نداشتند. به این معنا که میان کتابداران و کاربران کتابخانه، ارتباط دوسویه‌ای وجود نداشت. برای مثال، کاربران یا اعضای یک کتابخانه نمی‌توانستند کتاب‌ها و منابع اطلاعاتی دلخواه خود را انتخاب، نقد، برجسب‌گذاری و در محیط شخصی خود در وبگاه^۱ کتابخانه ذخیره و نگهداری نمایند. چیزی که امروزه در وبگاه‌های مبتنی بر وب ۲ و مبتنی بر نظام رده‌بندی اجتماعی^۲ (فاکسونومی^۳، برجسب‌گذاری اجتماعی^۴ یا نمایه‌سازی اجتماعی^۵) مانند LibraryThing.com که کتاب‌های دلخواه کاربران را فهرست می‌کند) رایج است. بنابراین، بیشتر فهرست عمومی کتابخانه‌ها جوابگوی نیازهای امروزی کاربران عصر وب ۲ نیستند، و حتی نمی‌توانند خدمات ارائه شده در کتابفروشی‌های مبتنی بر وب ۲ مانند آمازون را فراهم نمایند.

راهنماهای استفاده از کتابخانه که در گذشته طراحی و روی وب گذاشته شده‌اند اغلب به صورت متن کاملاً ایستا روی وبگاه کتابخانه‌ها موجود بودند، در عمل به کاربران اجازه مشارکت و تعامل نمی‌دادند. اما امروزه راهنماهای استفاده از کتابخانه، موجود در وبگاه کتابخانه‌ها به صورت تصویری، متحرک، مبتنی بر رسانه‌های مختلف و جذاب‌تر شده‌اند. کتابخانه‌های اجتماعی یا آنچه که پیشتر مایکل کیسی^۶ (۲۰۰۵) و سایر پژوهشگران آن را «کتابخانه ۲»^۷ نامگذاری کرده بودند، از خدمات وب ۲ مانند: وب‌نوشت (وبلاگ)، ویکی، برجسب‌گذاری و فاکسونومی استفاده می‌کنند. کتابخانه اجتماعی مستلزم استفاده از فناوری‌های چندرسانه‌ای، گروهی، مشارکتی، اشتراک اطلاعات و با خاصیت تأثیر متقابل در امور کتابخانه است. در واقع، مفهومی که در پس اصطلاح کتابخانه ۲ و کتابخانه اجتماعی نهفته، این است که ایده‌ها و مفاهیم وب ۲ و شبکه‌های اجتماعی در محیط کتابخانه به کار گرفته شوند (نیدلمن، ۲۰۰۷). در جدول ۱ تفاوت کتابخانه سنتی با کتابخانه اجتماعی نشان داده شده است.

واژه «کتابخانه ۲» نخستین بار توسط مایکل کیسی (۲۰۰۵) در وب‌نوشت خود با عنوان (LibraryCrunch) به کار برده شد. این واژه در واقع، از واژه «وب ۲» و «بازرگانی ۲»^۸ وام گرفته شده است و مبتنی بر فلسفه آن‌ها یعنی کاربرمحوری است (ویکی‌پدیا، ۲۰۱۸الف).

1. Website

2. Social classification

3. Folksonomy

4. Social tagging

5. Social indexing

6. Michael Casey

7. Library 2.0

8. Business 2.0

به بیان ساده‌تر کتابخانه ۲ عبارت است از حاصل جمع:

$$\text{کتابخانه} + \text{وب} ۲ = \text{کتابخانه} ۲$$

در نوشته حاضر منظور از کتابخانه اجتماعی حاصل جمع زیر است:

$$\text{کتابخانه} + \text{وب} ۲ + \text{شبکه‌های اجتماعی} = \text{کتابخانه اجتماعی}$$

به نظر منس^۱ (۲۰۰۶ الف، ب) ویژگی‌های فناوری کتابخانه ۲، عبارتند از:

۱. **کاربرمحوری.** کاربران در تولید و ایجاد محتوا و خدمات کتابخانه مانند فهرست عمومی کتابخانه مشارکت نمایند. خدمات کتابخانه از طریق امکانات وب ۲ در دسترس کاربران باشد، نه اینکه برای استفاده از خدمات کتابخانه، کاربران همواره مجبور به آمدن به کتابخانه باشند. برای نمونه، با طراحی فهرست‌های اجتماعی مناسب، و کتابخانه‌های دیجیتالی، امکانات لازم برای کاربران کتابخانه فراهم شود و کتابخانه بر کاربران و نیازهای اطلاعاتی آنان متمرکز باشد.

۲. **چندرسانه‌ای.** هم مجموعه و هم خدمات کتابخانه ۲ شامل مواد دیداری-شنیداری هستند. در نتیجه، کاربران بهتر با کتابخانه و ساختار آن آشنا شده و راحت‌تر به منابع دلخواه خود هدایت می‌شوند و به آسانی از خدمات کتابخانه استفاده می‌نمایند.

۳. **اجتماعی.** وبگاه کتابخانه باید با استفاده از فناوری‌ها و روش‌های هم‌زمان (مانند: پیام لحظه‌ای، شبکه‌های اجتماعی، ...) یا غیرهمزمان (مانند: ویکی، وبلاگ، ...) این امکان را برای کاربران فراهم نماید تا بتوانند با همدیگر و یا با کتابداران ارتباط و تعامل برقرار نمایند. در واقع، فرآیند ارتباط میان کاربران، و میان کاربران و کتابداران را تسهیل می‌بخشد و آن را تعاملی می‌کند.

۴. **تغییر اشتراکی.** همان‌گونه که جوامع تغییر می‌کنند، کتابخانه‌ها نیز نه تنها باید با جوامع تغییر کنند؛ بلکه باید به کاربران اجازه دهند تا کتابخانه را تغییر دهند. کتابخانه ۲ سعی می‌کند که خدمات خود را به صورت مداوم تغییر دهد تا روش‌های نوینی را بیابد و به جامعه و کاربران اجازه دهد تا اطلاعات مورد نیاز خود را جستجو، بازیابی و استفاده نمایند (منس، ۲۰۰۶ الف، ب). در واقع، نسل کتابخانه ۲ یا کتابخانه اجتماعی باید از فناوری‌ها، ابزارها و شبکه‌هایی استفاده نمایند که جامعه کاربران استفاده می‌کنند.

کتابخانه ۲ یا مفهوم تکامل یافته‌تر آن یعنی کتابخانه اجتماعی، دگرگونی در نحوه ارائه امکانات و خدمات کتابخانه‌ای به کاربران است و ابزارهای نوینی را فراهم می‌آورد تا فضای کتابخانه (هم فیزیکی و هم مجازی) مبتنی بر نیازهای جامعه و مبتنی بر همکاری، اشتراک، تعامل و کنش متقابل میان کاربران و کتابداران باشد (لیزویکی، ۲۰۱۸). کتابخانه اجتماعی، همکاری و تأثیر اجتماعی متقابل میان کتابداران و کاربران کتابخانه را تقویت می‌نماید. کتابخانه اجتماعی نیازمند مشارکت و بازخوردهای کاربران در توسعه و نگهداری خدمات کتابخانه‌ای است.

^۱. Maness

به واسطه خدمات کتابخانه اجتماعی، کتابخانه‌ها همیشه روزآمد و ارزیابی مجدد خواهند شد تا بتوانند به بهترین نحو به کاربران کتابخانه یا به اصطلاح، جامعه کتابخانه خدمت کنند و نیازهای اطلاعاتی کاربران خود را فراهم نمایند. کتابخانه اجتماعی همچنین سعی می‌نماید تا کاربران را در فرآیند طراحی و اجرای خدمات کتابخانه‌ای شریک نماید. به دیگر سخن، کاربر فعال و صاحب اختیار جزء اساسی کتابخانه اجتماعی است. در نتیجه، خدمات کتابخانه اجتماعی جایگزین خدمات سنتی، یک‌سویه و کتابدارمحور می‌شود (ویکی‌پدیا، ۲۰۱۸ الف). در واقع کاربر، مشاور، همکار، سازنده و آفریننده در تمامی امور کتابخانه و اطلاع‌رسانی است. جریان دوسویه اطلاعات و اندیشه‌ها از سوی کاربران و کتابداران موجب می‌شود تا خدمات کتابخانه خیلی سریع بهبود و تقویت شوند.

اصل کلیدی کتابخانه اجتماعی فقط دسترسی به اطلاعات و منابع اطلاعاتی نیست؛ بلکه این اصول شامل نوآوری در ارائه خدمات به جامعه کاربران و تسهیل وظایف کتابداران است. این هدف تنها با مشارکت دادن و تشویق کردن کاربران به اشتراک افکار، اندیشه‌ها، و تجربه‌های خود (خرد جمعی) به واسطه ثبت در فهرست اجتماعی کتابخانه و ارسال آن‌ها به کتابداران، اولویت‌بندی نیازهای آن‌ها و بحث در مورد توسعه، بهبود و ساختار مجموعه کتابخانه قابل دست یافتن است. در کتابخانه اجتماعی تغییر و تحول خدمات کتابخانه جزء اهداف اساسی کتابخانه است. برخی دلایل پدیده کتابخانه ۲ و کتابخانه اجتماعی به شرح زیر است:

۱. هر کاربری خود تولیدکننده محتواست، و تولید محتوا و اطلاعات با استفاده از فناوری‌های وب ۲ و شبکه‌های اجتماعی کتابخانه‌ای آسان‌تر از هر عصر و زمانی است.
۲. ناکارآمدی موتورهای جستجو و فناوری‌های نسل وب ۱ و ناکارآمدی کتابخانه‌های سنتی در برآورده کردن نیازهای اطلاعاتی کاربران کتابخانه‌ها آشکار و مشخص است.
۳. عدم امکان شناسایی، گردآوری و سازمان‌دهی منابع دلخواه کاربران توسط کتابداران منجر به استفاده از خرد جمعی کاربران در جهت سازمان‌دهی بهتر اطلاعات شده است.
۴. متخصصان اطلاع‌رسانی، و کتابداران درصدد شناسایی ابزارهای نوین برای نمایه‌سازی، فهرست‌نویسی و سازمان‌دهی اطلاعات و دانش مورد نیاز کاربران کتابخانه‌ها، و ایجاد ارتباط میان کاربران و اطلاعات هستند.

جدول ۱. تفاوت کتابخانه سنتی و کتابخانه اجتماعی

کتابخانه اجتماعی	کتابخانه سنتی	
دوسویه (کتابدار و کاربر و از پایین به بالا) ^۱	کتابدارمحور (از بالا به پایین) ^۲	مجموعه‌سازی و فراهم‌آوری محتوا
سازمان‌دهی، مدیریت، و تأیید/رد کردن	سازمان‌دهی و مدیریت	نقش کتابدار
تولید و بهره‌وری اجتماعی	حمایت پژوهشی	هدف و رسالت

^۱. Bottom-up

^۲. Top-down

برچسب‌گذاری و نظام رده‌بندی اجتماعی

نظام برچسب‌گذاری به کاربران اجازه می‌دهد تا برای منابع و اشیای اطلاعاتی موجود در وب و یا منابع موجود در فهرست اجتماعی کتابخانه، کلیدواژه‌ها و سرعنوان‌های موضوعی تعیین نمایند. برچسب‌ها که گاهی به آن‌ها «توصیفگرهای تعیین شده توسط کاربر»^۱ هم گفته می‌شود، عبارتند از مجموعه‌ای از کلیدواژه‌ها که برای بیان مفاهیم و بازنمایی محتوای موضوعی منابع و اشیای وبی در نظام رده‌بندی اجتماعی (برچسب‌گذاری اجتماعی یا فاکسونومی) و در فهرستگاه‌های اجتماعی مانند LibraryThing به کار می‌روند.

LibraryThing یکی از مهمترین فهرستگاه‌های مبتنی بر وب ۲ و برچسب‌گذاری اجتماعی در حوزه کتاب و منابع اطلاعاتی است. در این فهرستگاه، کاربران می‌توانند مشخصات کتابشناختی کتاب‌ها و سایر منابع اطلاعاتی دلخواه خود را فهرست کنند و به همدیگر کتاب معرفی نمایند. کاربران همچنین می‌توانند از طریق این نظام در فهرست کتابخانه کنگره آمریکا یا کتابفروشی آمازون نیز جستجو و کتاب‌های دلخواه خود را انتخاب کنند، سپس اطلاعات آن را به فهرستگاه LibraryThing انتقال داده و بر اساس ذوق و سلیقه خود برچسب‌گذاری نمایند؛ و به هر یک از منابع موجود در مجموعه، چند برچسب موضوعی خاص تخصیص دهند. در این فهرستگاه، کتاب‌های انتخاب شده توسط اعضا، بر اساس موضوع و برچسب‌های موضوعی نمایه‌سازی و مرتب می‌شوند و هنگام جستجو، منابع هم‌برچسب (منابعی که برچسب واحدی دارند) را با هم بازیابی و نمایش می‌دهد. برچسب‌ها این امکان را برای کاربران و جستجوگران فراهم می‌نمایند تا منابع برچسب‌گذاری شده توسط افراد مختلف را بررسی و افرادی که برچسب واحدی به یک منبع خاص داده‌اند و یا منابعی که برچسب واحدی دریافت کرده‌اند را شناسایی نمایند (نوروزی و منصور، ۱۳۸۵؛ نوروزی، منصور و حسینی، ۱۳۸۶). برچسب‌گذاری یکی از خدمات وب ۲ است؛ زیرا به کاربران اجازه می‌دهد، نه تنها محتوا (داده) ایجاد و تولید کنند؛ بلکه محتوایی که به توصیف محتوا می‌پردازد (آبرده) را نیز اصلاح نمایند (سینها، ۲۰۰۵).

برای نمونه، کاربران در LibraryThing و Lib.rario.us کتاب‌ها، فیلم‌ها، دی‌وی‌دی و آثار دلخواه خود را فهرست و برچسب‌گذاری می‌کنند؛ در Delicious منابع وب و پیوندهای دلخواه را به اشتراک می‌گذارند؛ در CiteULike مشخصات کتابشناختی و چکیده منابع و مقاله‌های علمی موجود در وب را به اشتراک می‌گذارند؛ در Flickr تصاویر را به اشتراک گذاشته و برچسب‌گذاری می‌نمایند؛ و در YouTube آثار موسیقایی، فیلم‌های شخصی و فیلم‌های سینمایی را به اشتراک می‌گذارند.

در فهرست ۳۲ (فهرست‌ها و فهرستگاه‌های اجتماعی مبتنی بر وب ۲) کاربران می‌توانند مجموعه کتابخانه را برچسب‌گذاری کرده و از این طریق در فرآیند فهرست‌نویسی (تحلیل موضوعی اثر) و سازمان‌دهی دانش، مشارکت

^۱. User-determined descriptors

^۲. Sinha

^۳. Catalog 2.0

نمایند. در واقع، نظام برچسب‌گذاری همچون سایر فناوری‌های وب ۲ می‌تواند در امور مختلف کتابخانه به کار گرفته شود. در جدول ۲ خدمات کتابخانه ۱ و ۲ مقایسه شده است (نگاه شود به: جدول ۲).

جدول ۲. مقایسه خدمات در کتابخانه ۱ و کتابخانه ۲

کتابخانه ۱	کتابخانه ۲
خدمات مرجع سنتی	خدمات مرجع دیجیتالی و مبتنی بر پیام لحظه‌ای و از کتابدار پرس
انتشار خبرنامه کتابخانه به صورت چاپی	خبرنامه وبلاگی
انتخاب و سفارش کتاب برای خرید به صورت سنتی توسط کتابداران	انتخاب و سفارش کتاب به صورت برخط بر مبنای تصمیم گروهی و خرد جمعی و بر اساس انتخاب و برچسب‌گذاری مهمترین کتاب‌ها توسط اعضاء و میزان محبوبیت. کتاب‌هایی که بیشتر توسط اعضاء انتخاب و برچسب‌گذاری شده‌اند، انتخاب می‌شوند.
طراحی اصطلاح‌نامه چاپی	طراحی اصطلاح‌نامه اشتراکی کاربرمحور بر مبنای واژگان کاربران و به شیوه برچسب‌گذاری اجتماعی
تهیه فهرست مجله‌های علمی و راهنمای وب ^۱ توسط کتابداران	تهیه فهرست مجله‌های علمی و راهنمای وب توسط کاربران با استفاده از نظام ویکی یا بر اساس برچسب‌گذاری اجتماعی و رده‌بندی اجتماعی (فاکسونومی) در وبگاه کتابخانه
فهرست‌نویسی سنتی کتابدارمحور	فهرست‌نویسی اجتماعی و اشتراکی مبتنی بر برچسب‌گذاری اجتماعی توسط کاربران و کتابداران
کتابفروشی سنتی	کتابفروشی‌های مبتنی بر پیشنهادها و نقدهای کاربران و مبتنی بر ستاره دادن و نقد کردن کتاب‌ها (مانند آمازون)

وبگاه‌ها و فهرستگاه‌های اجتماعی مبتنی بر برچسب‌گذاری و رده‌بندی اجتماعی (فاکسونومی) فرصت مناسبی را برای کاربران فراهم نموده‌اند تا منابع دلخواه خود را به صورت برخط از طریق اینترنت دسترس‌پذیر نمایند. این وبگاه‌ها در هر جای جهان قابل دسترسی و قابل استفاده هستند و به کاربران اجازه می‌دهند تا منابع جدید را بازیابی نموده و در فهرست منابع دلخواه خود سازمان‌دهی و فهرست‌بندی نمایند. در واقع، مانند دفتر یادداشتی هستند که کاربران می‌توانند منابع دلخواه خود را با کلیدواژه‌ها و برچسب‌های دلخواه فهرست کرده و هر زمان که لازم بود آن‌ها را بازیابی کرده و با سایر افراد به اشتراک بگذارند. در نتیجه، نیازی به یادداشت‌برداری یا به حافظه سپردن مشخصات و آدرس منابع دلخواه نیست.

وبگاه‌ها و فهرستگاه‌های اجتماعی امکان شناسایی برچسب‌های پربسامد را برای کاربران و کتابداران فراهم می‌نمایند و به کاربران اجازه می‌دهند تا برچسب‌های داده شده به یک اثر توسط سایر کاربران را شناسایی نمایند. از طریق جستجو و مرور کردن^۲ منابع موجود در این نظام مبتنی بر برچسب‌گذاری اجتماعی ممکن است نه تنها به صورت اتفاقی به منابعی برخورد کرد که به طور عادی قابل بازیابی نیستند، بلکه منابعی که به عنوان بهترین و یا

^۱. Web directory

^۲. Browse

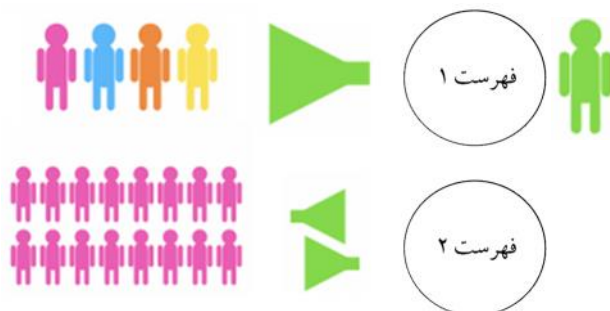
معتبرترین اثر در مورد یک موضوع خاص در نظر گرفته شده‌اند را نیز بازیابی کرد. در کتابخانه‌ها میزان امانت‌گیری یک اثر توسط کاربران کتابخانه، نشانه اهمیت و اعتبار آن اثر در حوزه موضوعی آن است. در نظام فهرست‌نویسی و رده‌بندی اجتماعی نیز از طریق ملاحظه تعداد افرادی که یک اثر خاص را برچسب‌گذاری کرده‌اند، یا از طریق تعداد نقدها و ستاره‌ها بر روی یک اثر می‌توان به اهمیت آن پی‌برد. فهرستگاه‌های اجتماعی مانند LibraryThing چنین امکانی را برای کاربران فراهم می‌نماید.

همچنین ممکن است در آینده نظام رده‌بندی اجتماعی بتواند امکان نقشه‌برداری و نمایه‌سازی موضوعی و توسعه نظام‌های رده‌بندی کتابخانه‌ای را فراهم نماید. در نظام کتابخانه ۲ و کتابخانه اجتماعی، کاربران و استفاده‌کنندگان کتابخانه نقش مشارکتی دارند (نیز نگاه شود به: ویکی‌پدیا، ۲۰۱۸س).

تفاوت فهرست اجتماعی و فهرست سنتی

فهرست اجتماعی، فهرستی است که مبتنی بر فناوری‌های وب ۲ (برچسب‌گذاری اجتماعی، ستاره‌دهی، نقد، پیشنهاد و ...) و شبکه‌های اجتماعی باشد. فهرست اجتماعی جایگاه تعامل و گفت‌وگو است، نه اینکه مجموعه‌ای از تک‌سخن‌گویی‌ها توسط کتابداران و فهرست‌نویسان باشد. در واقع، فهرست اجتماعی مبتنی بر کاربران، و کاربرمحور است. لذا تفاوت اصلی فهرست ۱ با فهرست ۲ و فهرست اجتماعی در کتابدارمحوری و کاربرمحوری است. فهرست اجتماعی بر اساس خرد جمعی^۱ کاربران، انقلابی در تاریخ فهرست‌نویسی و سازمان‌دهی ایجاد کرده است. نرم‌افزارها و شبکه‌های اجتماعی و فناوری‌های کاربرمحور موجود در وب ۲ مانند: وبلاگ، ستاره‌دهی، نقد، و برچسب‌گذاری موجب شده‌اند تا فهرست کتابخانه از حالت ایستایی و غیرفعال درآید و به یک موجود زنده و پویا (یعنی فهرست اجتماعی) تبدیل شود.

در فهرست ۱ (فهرست سنتی)، فهرست‌ها به صورت یک‌طرفه ایجاد و منتشر می‌شدند و ساختار آن‌ها فاقد ارتباط دوسویه میان کاربران کتابخانه و کتابداران و فهرست‌نویسان بود. در حالی که ساختار فهرست ۲ و فهرست اجتماعی به گونه‌ای است که یک نوع تعامل و ارتباط دوسویه میان کاربران و کتابداران و فهرست‌نویسان وجود دارد؛ و کتابداران و فهرست‌نویسان به نقطه‌نظرهای کاربران بیشتر توجه می‌نمایند (نگاه شود به: شکل ۱).

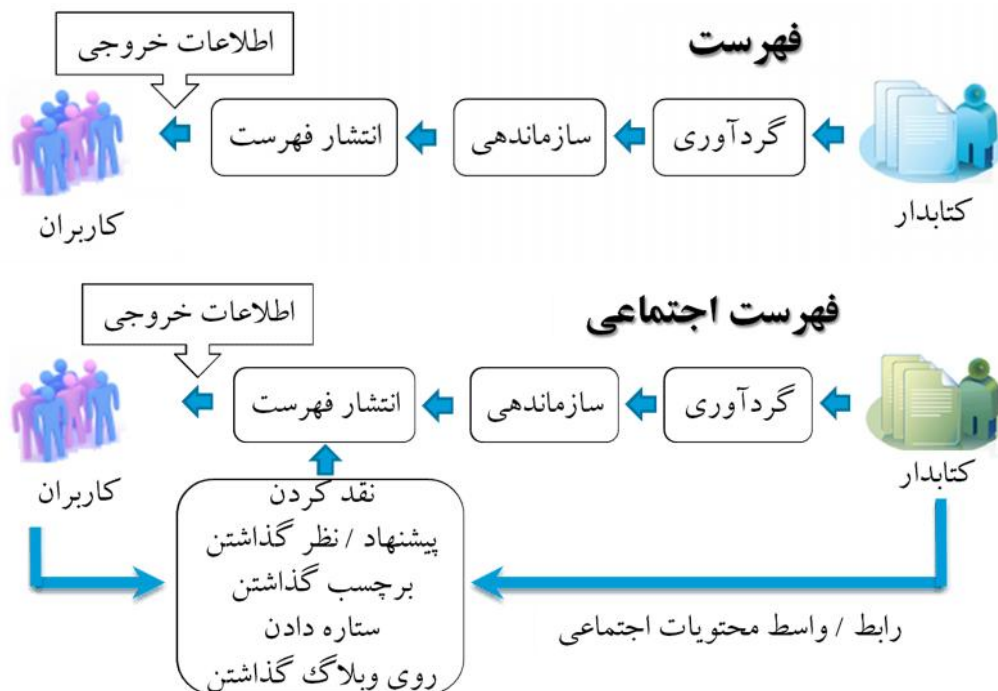

شکل ۱. مقایسه فهرست‌ها در فهرست ۱ و فهرست ۲ و فهرست اجتماعی

^۱. Collective intelligence

فهرست اجتماعی دلالت بر نسل نوینی از فهرست دارد که امکان همکاری و مشارکت در سازمان‌دهی دانش را برای کاربران وب فراهم می‌سازد. فهرست اجتماعی به کاربران اجازه می‌دهد که آزادانه‌تر از فناوری‌های مبتنی بر وب استفاده کنند. فهرست اجتماعی رویکرد نوین فهرست کتابخانه به سوی مدل‌های تعاملی، مشارکتی، انعطاف‌پذیر و برای نظام‌های تولید محتواست که می‌تواند به کاهش هزینه‌های تولید و پردازش، ذخیره‌سازی، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات و تمرکز زدایی منجر شود.

فهرست اجتماعی موجب افزایش ارتباطات علمی و اجتماعی میان کاربران کتابخانه می‌شود. همچنین موجب تسهیل ارتباط، مشارکت و همکاری میان کاربران و فهرست‌نویسان (کتابداران) می‌شود. در واقع، یکی از مهمترین ویژگی‌های فهرست اجتماعی، ساختار اجتماعی و گروهی آن است. فهرست اجتماعی دلالت بر نسل جدیدی از فهرست دارد که امکان همکاری و مشارکت اجتماعی در سازمان‌دهی دانش را برای کاربران کتابخانه فراهم می‌سازد. به عبارت دیگر، فهرست اجتماعی حرکتی از فهرست‌های ثابت و ایستا به فهرست‌های پویا و فعال است. نرم‌افزارهای استفاده شده در نظام فهرست اجتماعی، بسیار سریع، سبک، مشارکتی و کاربرپسند هستند. به طور خلاصه می‌توان گفت که فهرست اجتماعی یک نظام مشارکت اجتماعی مبتنی بر تعامل، همکاری و مشارکت است (نگاه شود به: شکل ۲).

شکل ۲. مقایسه فهرست اجتماعی با فهرست سنتی

به طور خلاصه می توان گفت که در نوشته حاضر فهرست ۲ عبارت است از حاصل جمع:

فهرست عمومی کتابخانه + وب ۲ = فهرست ۲

و فهرست اجتماعی عبارت است از:

فهرست عمومی کتابخانه + وب ۲ + شبکه‌های اجتماعی = فهرست اجتماعی

فهرست‌نویسی اجتماعی

فهرست‌نویسی اجتماعی^۱ دلالت دارد بر ارائه محتوای توصیفی^۲ (مشخصات و اطلاعات کتابشناختی، فهرست مندرجات، ابرداده‌های توصیفی و تحلیلی موضوعی، و ...) مجموعه کتابخانه‌ها (برای نمونه، ارائه تمامی کتاب‌های منتشر شده در سراسر جهان یا به یک زبان خاص) در قالب یک وبگاه (فهرستگاه) یا برنامه کاربردی وب تا به کاربران امکان و اجازه دهد که منابع اطلاعاتی مختلف (مانند: کتاب، فیلم، لوح فشرده موسیقی، و ...) را برچسب‌گذاری، ستاره‌دهی، یا نقد کنند؛ به فهرست منابع دلخواه خود اضافه نمایند؛ به دوستان خود پیشنهاد کنند؛ و تغییرات، اصلاحات، تجدیدنظرها و ویرایش‌های جدید مربوط به هر منبع دلخواه را در سیاهه الکترونیکی^۳ خود دنبال کنند. برای نمونه، اگر کتابی تجدیدنظر یا ویرایش شود؛ جلد دوم و سوم آن منتشر شود؛ شرح، تفسیر یا نقدی بر آن کتاب نوشته شود؛ نویسنده‌ای آثار دیگری در آن زمینه موضوعی بنویسد؛ و یا آثار جدیدی توسط سایر افراد در یک زمینه موضوعی منتشر شود، کاربران به راحتی می‌توانند از وجود این آثار جدید آگاه شوند و دانش و آگاهی خود را روزآمد سازند.

فهرستگاه‌های اجتماعی (مانند: aNobii, Bookish, Douban, Goodreads, LibraryThing, Shelfari)، ابزار خوبی برای فهرست‌نویسی توصیفی و تحلیلی منابع کتابخانه‌ای هستند؛ و می‌توانند به فهرست‌نویسان در تشخیص و تعیین موضوع و انتخاب سرعنوان‌های موضوعی هر منبع اطلاعاتی کمک کنند. این فهرستگاه‌ها همچنین ابزار خوبی برای سازمان‌دهی کتابخانه‌های شخصی و به اشتراک‌گذاری منابع اطلاعاتی شخصی هستند.

فهرست‌نویسی اجتماعی، در واقع، نوعی فهرست‌نویسی تعاونی^۴ و همیاری است که با همکاری و مشارکت کتابداران (فهرست‌نویسان) و کاربران انجام می‌شود. این نوع فهرست‌نویسی می‌تواند موجب جلوگیری از دوباره‌کاری، صرفه‌جویی در بودجه، زمان و نیروی انسانی؛ و اشتراک و یکدستی اطلاعات کتابشناختی شود و حتی می‌تواند زمینه ایجاد یک فهرستگان در سطح ملی، منطقه‌ای یا جهانی را میسر سازد. برای نمونه، فهرستگان جهان^۵، یک فهرستگان اجتماعی است که به کاربران امکان داشتن یک صفحه شخصی، فهرست آثار دلخواه، و ... را فراهم می‌نماید و کاربران می‌توانند به نقد، ستاره‌دهی، و برچسب‌گذاری آثار پردازند. در واقع، از طریق تعامل و مشارکت

¹. Social cataloging

². Descriptive content

³. E-inventory

⁴. Cooperative cataloging

⁵. WorldCat

اجتماعی و خرد جمعی، محتویات فهرست کتابخانه غنی سازی می شود و بهبود می یابد؛ و به یک فهرست اجتماعی تبدیل می شود؛ و کاربران، دانش و تجربه خود را به اشتراک می گذارند و به اصطلاح «ارزش افزوده» به فهرست می افزایند.

مفهوم فهرست نویسی اجتماعی زیرمجموعه مفهوم کلی رسانه ها و شبکه های اجتماعی است. در واقع، یک نرم افزار کاربردی یا وبگاهی است که اجازه می دهد تا کاربران به فهرست نویسی منابع اطلاعاتی دلخواه خود (اعم از کتاب، فیلم، لوح فشرده موسیقایی، آثار هنری، و غیره) به صورت دیجیتال بپردازند؛ و اطلاعات خود را به اشتراک بگذارند. فهرست نویسی اجتماعی رویکرد جدیدی برای فهرست نویسی کتابخانه ها و مجموعه های شخصی است. فهرست نویسی اجتماعی بر دو مشخصه یا ویژگی که خاستگاه آن محیط فهرست نویسی چندکاربره است، دلالت دارد:

○ توانایی به اشتراک گذاشتن فهرست و تعامل کردن با دیگران روی آیتم های (اقلام) به اشتراک گذاشته شده؛

و

○ غنی سازی یا بهبود فهرست نویسی توصیفی و تحلیلی از طریق مشارکت مستقیم و عیان در تولید ابر داده های فهرست نویسی، یا از طریق تحلیل داده های نهان و پنهان (برای نمونه: کاربرانی که کتاب الف را دوست دارند، کتاب ب را هم دوست دارند).

خصوصیات و قابلیت های فهرست ها و فهرستگاه های اجتماعی

فهرستگاه های اجتماعی به کاربران این امکان را می دهند تا منابع اطلاعاتی (اعم از کتاب، فیلم، اثر موسیقایی، و...) را فهرست نمایند و اطلاعات کتابشناختی منابع را از طریق شبکه اجتماعی فهرستگاه، به اشتراک بگذارند؛ و از این طریق کاربرانی که با همدیگر دوست و رفیق هستند، می توانند از همدیگر منابع اطلاعاتی امانت بگیرند. برخی از ویژگی ها و مشخصه های فهرست ها و فهرستگاه های اجتماعی به شرح زیر است:

– توانایی به اشتراک گذاشتن اطلاعات کتابشناختی کتاب ها و سایر منابع اطلاعاتی، و نقدها و نظرها با خوانندگان از سراسر جهان (مانند: یک کلوب کتاب^۱)؛

– توانایی ایجاد جامعه های مجازی و اجتماعات کاربری در حوزه های موضوعی مختلف و ایجاد ارتباط و تعامل میان آنان (برای نمونه، افرادی که در حوزه موضوعی خاصی مطالعه و پژوهش می کنند و یا کتاب های خاصی را می خوانند) (ترولی^۲، ۲۰۱۲)؛

– جذاب بودن آن ها به دلیل ارائه پیشینه های کتابشناختی غنی شده به همراه نقدها و نظرها و آثار مشابه و غیره، و همچنین به دلیل ارائه اطلاعات کتابشناختی و ابر داده های کاملی از هر اثر؛

^۱. Bookclub
^۲. Tarulli

- برچسب‌ها موجب ایجاد پل‌های معنایی میان زبان طبیعی کاربران و واژگان کنترل شده (فهرست سرعنوان‌های موضوعی و اصطلاح‌نامه‌ها) می‌شوند، و در نتیجه مهارت‌های سواد اطلاعاتی کاربران و شیوه‌های جست‌وجوی آنان را افزایش می‌دهند.
- مشخصه یا ویژگی برچسب‌گذاری اجتماعی می‌تواند به عنوان کلیدی در ساخت وب معنایی و تبدیل وب جهان‌گستر به یک فهرست جهانی قابل جستجو به کار گرفته شود (چو و گیوستینی¹، ۲۰۰۷).
- نرم‌افزارها و فهرستگاه‌هایی (وبگاه مخصوص فهرست‌نویسی) وجود دارند که امکان فهرست‌نویسی دیجیتال، ذخیره و اشتراک پیشینه کتابشناختی منابع اطلاعاتی (کتاب، لوح فشرده، ...) و ابرداده‌های مربوط به هر منبع را فراهم می‌سازند.
- این فهرستگاه‌ها برخلاف فهرست‌های کتابخانه‌ای سنتی می‌توانند توسط نویسندگان، ناشران، کتابفروشی‌ها، کتابخانه‌ها، و حتی اشخاص (کاربران) علاقه‌مند استفاده شوند.
- نظام فهرست‌نویسی در فهرستگاه‌های اجتماعی خیلی بیشتر از نظام سنتی قابلیت شخصی‌سازی دارند. یک فهرست اجتماعی می‌تواند قابلیت‌های زیر را داشته باشد:
 - امکان تخصیص فضای شخصی برای هر کاربر و درج اطلاعات شخصی در نرم‌افزار کتابخانه (امکان ثبت نام و عضویت) (My Profile)؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «منابع اطلاعاتی من»، یا «کتابخانه من» (My Library)؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «علاقه‌مندی‌های من» (My Favorites)؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «تاریخچه جستجوهای من» برای اطلاع از سیر مطالعاتی و علاقه‌مندی‌های کاربران (My History)؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «منابع مطالعه شده» (Have Read)؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «منبع در حال مطالعه» (Reading Now)؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون پیشنهاد مطالعه «کتاب / منبع اطلاعاتی برای شما» توسط سایر کاربران (Book / Information for you)؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «پیشنادهای مطالعاتی شما برای دیگران» پیشنهاد منابع اطلاعاتی توسط شما برای کاربران دیگر (Give information to others)؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «نوشتن و افزودن نقد و یادداشت» به منظور درج نظرها (Add Notes & Review)؛

¹. Cho & Giustini

- قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «اضافه کردن برچسب» یا برچسب‌گذاری برای ارائه بانک واژگان یا کلیدواژه‌های پیشنهادی کاربر برای بازایی منابع اطلاعاتی؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «برچسب‌های کاربر» برای اطلاع از کلیدواژه‌های اختصاص یافته توسط کاربر؛
 - قابلیت تخصیص آیکون «تنظیم الفبایی برچسب‌های کاربر» به هنگام ورود اطلاعات و ویرایش رکوردها؛
 - امکان نمایش برچسب‌های کاربر به صورت الفبایی یا ابر برچسب (Tag Cloud)؛
 - امکان نمایش برچسب‌ها بر اساس بسامد استفاده توسط کاربر (Ascending, Descending Tag)؛
 - امکان نمایش روابط معنایی واژه‌ها و برچسب‌های مترادف، متشابه، هم‌ارز، اعم، اخص، کل-جزء، و ...؛
 - قابلیت تخصیص و دسترس‌پذیری کاربران به آیکون «دسته‌بندی برچسب‌ها بر اساس نوع، شباهت، زبان و ...»؛
- و
- انتخاب موضوع‌ها و پدیدآورندگان مورد علاقه برای خدمات اشاعه‌گزینی اطلاعات (Selective Dissemination of Information: SDI)؛
 - امکان سفارشی کردن و شخصی‌سازی اطلاعات مورد نیاز (دریافت منابع، اخبار، مناسبت‌ها و ...) بر اساس واژه‌های پیشنهادی (لطفی بخشایش، ۱۳۹۲).

بحث

کتابخانه ۲ و کتابخانه اجتماعی رویکردی نوین برای استفاده از ابزارها، فنون، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، و نرم‌افزارهای اجتماعی در امور کتابخانه و حرکت به سوی «کتابخانه‌های بدون دیوار» است. کتابخانه ۲، استفاده از وب و فناوری‌های وب ۲ برای ایجاد بستری مناسب جهت برقراری ارتباط و تعامل میان کاربران و کتابداران به منظور ارائه بهتر خدمات اطلاعاتی است. نه تنها در کتابخانه ۲ بلکه در شرکت‌ها و سازمان‌های کاربرمحور می‌توان از خدمات وب ۲ استفاده کرد. در واقع، استفاده از فناوری‌های وب ۲ موجب ایجاد نسل نوینی از خدمات کتابخانه‌ای شده است که پیش از این امکان‌پذیر نبود. علاوه بر اصطلاح کتابخانه ۲، امروزه اصطلاح‌های دیگری مانند کتابخانه اجتماعی، کتابدار ۱^۲ و کاربر ۲^۲ نیز در مقاله‌های انگلیسی رایج هستند که هر یک دلالت بر تغییر و تحول خاصی در عرصه کتابخانه‌ها و کتابداری دارد.

قدرت مردم (کاربران) در یک نظام اجتماعی موجب تغییر ساختار و نحوه دسترسی به اطلاعات و تسهیل ارتباط میان کاربران، و میان کاربران و مدیران وبگاه‌ها شده است. فناوری‌های نسل وب ۲ ابزاری بیش نیستند، بلکه تغییر واقعی در نظام همکاری، تعامل و اشتراک اطلاعات میان کاربران است. بنابراین، مردم (کاربران) شاخص اصلی و

¹. Librarian 2.0

². User 2.0, Patron 2.0

هدایت کننده هر چیزی از ۱/۰ به ۲/۰ هستند. برای نمونه در وب ۱ به وب ۲، کتابخانه ۱ به کتابخانه ۲، اقتصاد ۱ به اقتصاد ۲، و... نقش و جایگاه مردم (کاربران) بسیار پراهمیت است. برای کسب اطلاع بیشتر در مورد کتابخانه ۲ و خدمات آن به آثار اندیشمندانی مانند مایکل کیسی، استفان آبرام^۱، مایکل استفان^۲ و پاول میلر^۳ رجوع شود.

فهرست‌نویسی اجتماعی برای کتابداران بسیار مفید است؛ زیرا به آنان اجازه می‌دهد تا گرایش‌های موضوعی کاربران را شناسایی کنند و منابعی که بیشتر مطالعه می‌نمایند را تشخیص دهند. فهرست‌ها و فهرستگاه‌های اجتماعی علاوه بر کاربردهای که در فهرست‌نویسی دارند، می‌توانند در انتخاب و سفارش کتاب و سایر منابع اطلاعاتی به کار گرفته شوند. فهرستگاه‌های اجتماعی مانند LibraryThing ابزار مناسبی برای مجموعه‌گستری (انتخاب، سفارش، خرید و مبادله منابع اطلاعاتی) هستند؛ زیرا خلاصه‌ها، نقدها و یادداشت‌هایی که توسط کاربران بر کتاب‌ها و سایر منابع اطلاعاتی موجود در فهرست نوشته شده‌اند را ارائه می‌نماید و کتابداران و علاقه‌مندان می‌توانند در هنگام انتخاب، سفارش، خرید و تصمیم‌گیری در مورد منابع و اشیای اطلاعاتی از آن‌ها استفاده کنند. علاوه بر این، فهرست‌ها و فهرستگاه‌های اجتماعی ابزار خوبی برای ارائه خدمات مشاوره و راهنمایی خوانندگان^۴ هستند؛ زیرا کتابداران می‌توانند ملاحظه نمایند که خوانندگان چه کتاب‌هایی را می‌خوانند و دوست دارند، و از این طریق می‌توانند کتاب‌های محبوب و سودمند را به سایر کاربران کتابخانه پیشنهاد نمایند. از این طریق، خوانندگان به کتاب‌ها و منابع اطلاعاتی دلخواه‌شان هدایت می‌شوند. از لحاظ نظری، این خدمات فهرست‌ها و فهرستگاه‌های اجتماعی در واقع قانون دوم رانگاناتان (هر خواننده‌ای کتابش) را برآورده می‌نماید. لذا فهرستگاه‌های اجتماعی مانند LibraryThing، به عنوان یک نوع کتابشناسی می‌توانند در مجموعه‌سازی، سازمان‌دهی و فهرست‌نویسی کتابخانه‌های شخصی نیز سودمند باشند.

نظریه فهرست‌نویسی اجتماعی با وجود تمامی ویژگی‌هایی که در بالا مطرح شد، مخالفانی هم دارد. برخی بر این باورند که اضافه کردن قابلیت‌های فهرست‌های اجتماعی به فهرست‌های کتابخانه‌ای سنتی موجب ناهماهنگی‌ها و نابسامانی و عدم کنترل واژگان در سیستم می‌شود. با این حال، امروزه برخی از کتابخانه‌های آمریکا و کانادا مانند: کتابخانه اسپوکن کانتی دیستریکت^۵، امکانات و قابلیت‌های LibraryThing را نیز به فهرست عمومی کتابخانه خود اضافه نموده‌اند.

نتیجه‌گیری

کتابخانه اجتماعی مبتنی بر وب ۲، نظامی کاملاً دموکراتیک و مبتنی بر تعامل، مشارکت و همکاری دوسویه میان کتابداران و کاربران است. در کتابخانه‌های اجتماعی، کتابخانه به کاربران و کاربران به کتابخانه پاسخ می‌دهند. بنابراین، کتابخانه‌های اجتماعی، کاربرمحور و کاربرپسند هستند. در واقع، کتابخانه اجتماعی با ویژگی‌های دلپذیرش،

¹. Stephen Abram

². Michael Stephens

³. Paul Miller

⁴. Readers advisory

⁵. Spokane County Library District: www.sclcd.org

کتابخانه دلخواه کاربران قرن ۲۱ خواهد بود. با راه‌اندازی وبگاه‌ها و فهرستگاه‌های مبتنی بر وب ۲ و فهرست‌های اجتماعی برای کتابخانه‌ها، کاربران نیز به جرگه دست‌اندرکاران فرآیند گردآوری، سازمان‌دهی، فهرست‌نویسی، رده‌بندی، اشاعه و بازیابی اطلاعات و منابع اطلاعاتی در نظام سازمان‌دهی دانش می‌پیوندند. در واقع، فهرست اجتماعی از یک سو، موجب غنی‌سازی فهرست عمومی کتابخانه می‌شود. از سوی دیگر، امکان مرور برجسته‌های تخصیص داده شده توسط کاربران را فراهم می‌نماید. همچنین امکان دسترسی به کتاب‌های مشابه و پرتعداد را برای کاربران فراهم کرده و به نوعی خدمات مشاوره مطالعه^۱ به خوانندگان ارائه می‌نماید.

کتابخانه اجتماعی، در واقع تعامل، همکاری و اشتراک اطلاعات و تجربه میان کتابداران و کاربران است. در این نظام، کتابداران تلاش می‌کنند که به کاربران اجازه دهند تا در فرآیند گردآوری، انتخاب، سفارش و سازمان‌دهی منابع اطلاعاتی کتابخانه مشارکت و همکاری نمایند. به نظر می‌رسد که کتابخانه‌های اجتماعی بهتر بتوانند هدف خدمات آرمانی و فلسفه سازمان‌دهی کتابخانه‌ها بر مبنای قوانین رانگاناتان (کتاب برای استفاده است؛ هر خواننده‌ای کتابش؛ هر کتابی خواننده‌اش؛ در وقت خواننده صرفه‌جویی کنید؛ کتابخانه موجودی زنده و پویاست). را برآورده نمایند. به ویژه کتابخانه‌های اجتماعی بهتر می‌توانند قانون اول و پنجم رانگاناتان را پیاده کرده و کتابخانه را به یک موجودی زنده و پویا تبدیل نمایند.

بسیاری از خدمات مبتنی بر فناوری‌های وب ۲ و شبکه‌های اجتماعی کتابخانه‌ای و علمی را می‌توان در کتابخانه‌ها به کار گرفت. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که کتابخانه‌های ایرانی و به ویژه کتابخانه‌های عمومی، دانشگاهی و تخصصی، خدمات کتابخانه ۲ و کتابخانه اجتماعی را اجراء و اعمال نمایند.

منابع

- لطفی بخشایش، زهرا (۱۳۹۲). امکان‌سنجی به کارگیری رده‌بندی مردمی (فاکسونومی) در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایران. دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، دانشکده علوم انسانی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی.
- ناصری، زهرا، نوروزی، علیرضا، و ناخدا، مریم (۱۳۹۵). بررسی رابط کاربر کتابخانه‌های دیجیتالی خارج از کشور از نظر ویژگی‌ها و قابلیت‌های مبتنی بر نشانه‌گذاری اجتماعی برای استفاده در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، زودآیند.
- نوروزی، علیرضا (۱۳۸۷). کتابخانه ۲: خدمات کتابخانه‌ای مبتنی بر وب ۲. کتاب ماه کلیات، شماره ۱۳۱، آبان، ص. ۲۴-۳۵.
- نوروزی، علیرضا (۱۳۹۳). کتابخانه اجتماعی و فهرست اجتماعی: سخنرانی. کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، تهران ۱۰ آذر ۱۳۹۳.

^۱. Reader's advisory

نوروزی، علیرضا، و منصور، علی (۱۳۸۵). رده‌بندی مردمی (فوکسونومی) در تقابل با نظام‌های رده‌بندی کتابخانه‌ای. همایش راهبردها و راهکارهای نوین در سازماندهی اطلاعات، کتابخانه ملی ایران، ۱۶ و ۱۷ اسفندماه ۱۳۸۵.

نوروزی، علیرضا، منصور، علی و حسینی، سیدمهدی (۱۳۸۶). رده‌بندی مردمی (فوکسونومی): سازماندهی دانش بر اساس خرد جمعی. *اطلاعات‌شناسی*، سال پنجم، دوره ۱۷ و ۱۸، پاییز و زمستان، ص. ۱۵۲-۱۶۶.

References

- Casey, Michael (2005). Library 2.0. *LibraryCrunch* blog, September 2005. Retrieved February 25, 2018, from <http://www.librarycrunch.com>
- Chad, Ken & Miller, Paul (2005). Do libraries matter? The rise of Library 2.0. A white paper. [Version 1.0] November, 2005. Retrieved May 9, 2018, from <http://library.nust.ac.zw/gsd/collect/toolbox/archives/HASH0190.dir/Do%20Libraries%20Matter.pdf>
- Cho, A., & Giustini, D. (2007). The semantic web as a large, searchable catalogue: A librarian's perspective. *Semantic Universe*, October 2007.
- LISWiki (2018). Library 2.0. Retrieved January 9, 2018, from http://liswiki.org/wiki/Library_2.0
- Maness, Jack M. (2006a). Library 2.0: The next generation of web-based library services. *LOGOS: Journal of the World Book Community*, 17(3), 139-145.
- Maness, Jack M. (2006b). Library 2.0 theory: Web 2.0 and its implications for libraries. *Webology*, 3 (2), Article 25. Retrieved January 9, 2018, from <http://www.webology.ir/2006/v3n2/a25.html>
- Needleman, Mark (2007). Web 2.0/Lib 2.0- What is it? (If it's anything at all). *Serials Review*, 33 (3): 202-203.
- O'Reilly, Tim (2005). What is Web 2.0? Retrieved January 9, 2018, from <http://www.oreillyn.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>
- O'Reilly, Tim (2007). Web 2.0 Compact Definition: Trying Again. Retrieved January 9, 2018, from http://radar.oreilly.com/archives/2006/12/web_20_compact.html
- Rethlefsen, Melissa L., Engard, Nicole C., Chang, Daphne, & Haytko, Carol (2006). Social software for libraries and librarians. *Journal of Hospital Librarianship*, 6(4), 29-45.
- Sinha, Rashmi (2005). Web 2.0: Data, metadata, and interface. 11 August 2005. Retrieved January 9, 2018, from http://www.rashmishinha.com/archives/05_08/web2-data-metadata-interface.html
- Taylor & Francis Group (2014). Use of social media by the library -- Current practices and future opportunities. October 2014. Retrieved January 9, 2018, from www.tandf.co.uk/journals/access/white-paper-social-media.pdf
- Tarulli, L. (2012). The library catalogue as social space: promoting patron driven collections, online communities, and enhanced reference and readers' services. *ABC-CLIO*, 2012.
- Chambers S. (2013). *Catalogue 2.0: the future of the library catalogue*. ALA Neal-Schuman
- Spiteri, LF. (2009). The impact of social cataloging sites on the construction of bibliographic records in the public library catalog. *Cataloging & Classification Quarterly*, 47(1), 52-73.
- Wikipedia (2018a). 'Library 2.0'. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Retrieved January 9, 2018, from http://en.wikipedia.org/wiki/Library_2.0
- Wikipedia (2018b). 'Web 2.0'. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Retrieved January 9, 2018, from http://en.wikipedia.org/wiki/Web_2.0
- Wikipedia (2018c). 'Folksonomy'. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Retrieved January 9, 2018, from <http://en.wikipedia.org/wiki/Folksonomy>
- Wikipedia (2018d). 'Instant messaging'. *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Retrieved January 9, 2018, from http://en.wikipedia.org/wiki/Instant_messaging

Social Library and Social OPAC (SOPAC)

Alireza Noruzi

Abstract

The term 'social library', is a new concept that was inspired by the term Web 2.0 and social networks. The aim of this study was to introduce and define social library (library 2.0 plus social networks) and social catalog (catalog 2.0 plus social networking, also known as SOPAC). This descriptive research also examined the extent of use of SOPAC in Iranian library automation systems. This study attempts to answer the following question "to what extent do Iranian library automation systems use the capabilities of SOPAC?" The results show that Iranian library automation systems did not utilize SOPAC in library catalogs. This study suggests applying the power of the social networks and library 2.0 in library automation systems and catalogs.

Keywords: Social cataloging, Catalog, Social software, Web 2.0, Library 2.0, Social library